

สมเด็จพระยา บรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) กับการทำนุบำรุงงานช่าง อันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ในกรุงเทพฯ

■ ปิยนาก บุนนาค (นิโครธา)

สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นข้าราชการไทยในระดับผู้บริหารระดับสูงซึ่งมีคุณูปการอย่างยิ่งต่อบ้านเมืองและสังคมไทย สิ่งที่ท่านได้แสดงออกเสมอมา คือการถวายความจงรักภักดีแต่สถาบันพระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ด้วยความรู้ความสามารถในหลาย ๆ ด้านของท่าน รวมทั้งด้านการช่าง ซึ่งท่านได้แสดงให้เห็นประจักษ์ตั้งแต่ครั้งเป็นหลวงสิทธิ์นายเวรในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมา^๑

ในบทความนี้จะกล่าวถึงเฉพาะประเด็นงานช่างเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในพื้นที่กรุงเทพฯ ของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ดังนี้^๒

พระอภิเนาวนิเวศน์ เป็นหมู่พระราชมณเฑียรที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โปรดให้สร้างขึ้นในสวนขวา บริเวณพื้นที่ทางด้านใต้และด้านตะวันออกเฉียงใต้ของพระพุทธรมณเฑียรที่ยังว่างอยู่ เพื่อจะให้เป็นพระเกียรติยศ แต่พระองค์สืบไปภายหลัง เดิมได้โปรดให้สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) เป็นแม่กอง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๕ แต่ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๐๐

สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์
(ช่วง บุนนาค)

^๑ โปรดดูรายละเอียดใน ปิยนาก บุนนาค. “แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕”. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓).

^๒ ปรับปรุงจาก วิชา ศรีธัญรัตน์ และคณะ. ผลงานด้านวัฒนธรรมของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค), ที่ระลึกในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานของกรมการฝึกหัดครู ณ วัดศรีสุริยวงศ์ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี. (กรุงเทพฯ: กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๖).

สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติถึงแก่พิราลัย จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยา
ศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค ต่อมาคือสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์) ที่
สมุหพระกลาโหมเป็นแม่กองและกรมขุนราชสีหวิกรม เมื่อยังเป็นกรมหมื่น เจ้ากรม
ช่างสิบหมู่ (ต้นราชสกุล ชุมสาย ณ อยุธยา) เป็นนายช่าง สร้างต่อมาจนสำเร็จ ได้
เสด็จฯ เถลิงพระราชมณเฑียรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐

พระอภิเนาวนิเวศน์ สร้างเป็นแบบตึกฝรั่ง ประกอบด้วยพระที่นั่งและ
หอนต่าง ๆ รวม ๑๑ องค์ คือ ^๓

๑. พระที่นั่งอนันตสมาคม ท้องพระโรงเสด็จออกฝ่ายหน้า เป็นพระที่นั่ง
สูง ๒ ชั้น อยู่ตรงพระที่นั่งสุทไธสวรรย์เข้าไป มีมุขด้านหน้า ๓ มุข มุขกลางยาว
๓ ห้อง แต่มุขเหนือ มุขใต้เป็นมุขโถงห้องเดียวสำหรับเป็นที่ประทับเสด็จออกทรง
รับแขกเมืองต่างประเทศ เมื่อถึงรัชกาลที่ ๕ พระที่นั่งชำรุดทรุดโทรม จึงโปรดเกล้าฯ
ให้รื้อเสีย ครั้นเมื่อสร้างพระที่นั่งขึ้นใหม่ ณ พระราชวังสวนดุสิต จึงได้ทรงเอานาม
พระที่นั่งองค์นี้มาพระราชทานไว้มิให้สูญ

๒. พระที่นั่งบรมพิมาน พระมหามณเฑียรฝ่ายใน เป็นพระที่นั่งสูง ๓ ชั้น
สร้างต่อจากพระที่นั่งอนันตสมาคมเข้าไป เป็นพระมหามณเฑียรที่บรรทมอีกแห่ง
หนึ่ง และเป็นที่รับแขกเมืองซึ่งเข้าเฝ้าในทรีโธรานด้วย ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้เป็นที่
ประดิษฐานพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามที่ทรงสั่งไว้ตลอด
อายุของพระอภิเนาวนิเวศน์ นามพระที่นั่งองค์นี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า
อยู่หัว ได้ทรงนำพระนามมาพระราชทานเปลี่ยนนามพระที่นั่งภาณุมาศจรัญเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๖๗ คือ พระที่นั่งบรมพิมานปัจจุบัน

๓. พระที่นั่งนคราญสโมสร ท้องพระโรงฝ่ายใน เป็นพระที่นั่งสูง ๒ ชั้น อยู่
ตรงพระที่นั่งบรมพิมานองค์เก่าเข้าไป เป็นท้องพระโรงในและเป็นที่เสวย ถึงรัชกาล
ที่ ๕ ชำรุด พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้รื้อเสีย

๔. พระที่นั่งจันทรทิพโยกาส พระพิมานฝ่ายใต้ เป็นพระที่นั่งสูง ๓ ชั้น
อยู่ทางด้านใต้พระที่นั่งนคราญสโมสร เป็นพระวิมานที่บรรทมอีกแห่งหนึ่ง รื้อใน
รัชกาลที่ ๕

๕. พระที่นั่งภาณุมาศจรัญ พระพิมานฝ่ายเหนือ เป็นพระที่นั่งสูง ๓ ชั้น
อยู่ทางด้านเหนือพระที่นั่งนคราญสโมสร เป็นพระวิมานที่บรรทมอีกแห่งหนึ่ง
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จสวรรคต ณ พระที่นั่งองค์นี้ ถึง
รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้รื้อเสีย
เพราะชำรุด

อนึ่ง เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้าง
พระที่นั่งขึ้นใหม่ ณ โรงแสงเก่า จึงทรงนามพระที่นั่งภาณุมาศจรัญมาพระราชทานเป็น
นามพระที่นั่งองค์ใหม่ เพื่อพระราชทานเป็นที่ประทับของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
สยามมกุฎราชกุมาร (ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล

^๓ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๕, “สถานที่และวัตถุซึ่งสร้างในรัชกาลที่ ๔”. (พระนคร: องค์การค้า
ของคุรุสภา, ๒๕๐๗), หน้า ๒๕๖-๒๕๘ และ สงวน อินทง. พระที่นั่งประตูและป้อมมา ใน
พระราชอาณาจักรไทย. (พระนคร: โรงพิมพ์เกษมบรรณกิจ, ๒๕๑๕), หน้า ๗-๑๑.

ที่ ๖) ครั้นถึงรัชกาลที่ ๖ จึงทรงเปลี่ยนนาม “ภาณูมาศจำรูญ” เป็น “บรมพิมาน” สืบมาจนทุกวันนี้

๖. พระที่นั่งมุลมณเฑียร พระตำหนักเดิมซึ่งเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อยังมีได้ทรงพระผนวชในรัชกาลที่ ๒ ครั้นเมื่อเสวยราชย์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขเป็นตึก ซึ่งสร้างในระหว่างพระที่นั่งภาณูมาศจำรูญกับ พระพุทธรณีเวศน์ ในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมี พระราชศรัทธาโปรดให้รื้อไปปลูกไว้ที่วัดเขมาภิรตาราม จังหวัดนนทบุรี ซึ่งทรง พระราชอุทิศให้เป็นโรงเรียน พระที่นั่งมุลมณเฑียร จึงยังอยู่มาจนถึงปัจจุบันนี้

๗. หอเสถียรธรรมปริต หอพระปริต เป็นที่พระสวดพระปริตอยู่ริมกำแพง อภิเนาวนิเวศน์ ตรงมุมตะวันออกเฉียงเหนือ ข้างหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม

๘. หอราชฤทธิรุ่งโรจน์ หอพระแสงศาสตราคม เป็นที่ไว้เครื่องพระพิชัย สงครามอยู่ต่อจากหอเสถียรปริตมาทางตะวันตก

๙. หอโกชนสิลาศ หอเลี้ยงแขกเมือง เป็นที่สำหรับเลี้ยงโต๊ะพระราชทาน คือเลี้ยงแขกเมือง เป็นต้น อยู่ทางด้านใต้ของพระที่นั่งอนันตสมาคม

๑๐. พระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ พิพิธภัณฑในพระราชฐาน เป็นพระที่นั่ง ทรงตั้งแสดงสิ่งของต่าง ๆ (พิพิธภัณฑแห่งแรกของไทย) อันเป็นเครื่องราชบรรณาการ จากประเทศซึ่งมีผู้นำเข้ามานมเเกล้าฯ ถวาย ตั้งอยู่ทางด้านใต้ของพระที่นั่ง อนันตสมาคม ในรัชกาลที่ ๕ โปรดให้รื้อลงเสียเพราะชำรุด และโปรดเกล้าฯ ให้ สร้างพระที่นั่งควาลัณฑ์มหาปราสาท ณ ที่นั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๑

๑๑. พระที่นั่งภูวดลทัศไนย นามขนานต่อสัมพันธ์ข้างหน้าพระที่นั่ง สุทโธสวรรยอนันตสมาคม เป็นพระที่นั่งแบบหอคอยสูง ๕ ชั้น ชั้นยอดมีนาฬิกา ๔ ด้าน สร้างในสวนตรงหน้าพระพุทธรณีเวศน์ ปัจจุบันรื้อแล้ว

พระราชมณเฑียรสถานทั้งปวงในหมู่พระอภิเนาวนิเวศน์นี้ สร้างด้วยโครง ไม้ประกอบอิฐถือปูนเป็นพื้นอยู่ได้ประมาณ ๓๐ ปี เมื่อไม้โครงผุ ก็ชำรุดทรุดโทรม เหลือที่จะซ่อมแซมให้คืนดีได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ รื้อลงหมดทั้งหมู่ แล้วปรับที่ให้เป็นสวนสืบมา พระราชทานนามว่า “สวนควาลัณฑ์”

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เป็นพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวังที่สร้าง ขึ้นในแบบสถาปัตยกรรมผสมผสาน คือองค์พระที่นั่งสร้างในแบบสถาปัตยกรรม ในยุโรปสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ ตรีศกตอเรียแห่งอังกฤษ แต่หลังคาสถาสร้างในแบบ

สถาปัตยกรรมไทย เป็นหลังคายอดปราสาท ๓ ยอดเรียงกันจากด้านตะวันออกไป ตะวันตก สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕

ประวัติการก่อสร้างพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค) เป็นแม่กอง พระยาเวียงในนฤบาล เป็นผู้กำกับการทั่วไป พระดิฐการภักดี เป็นผู้ตรวจกำกับบัญชีและสิ่งของทั้งปวง นายจอห์น คลูนิส* (John Clunis) สถาปนิกชาวอังกฤษ เป็นนายช่าง และนายเฮนรี คลูนิส โรส (Henry Clunis. Ross) น้องชายของนายจอห์น คลูนิส เป็นผู้ช่วยนายช่าง ดำเนินการก่อสร้าง โดยเริ่มลงมือเตรียมการก่อสร้างมาตั้งแต่ปลาย พ.ศ. ๒๔๑๘ ในต้น พ.ศ. ๒๔๑๙ ก็พร้อมที่จะวางศิลาฤกษ์ได้ จึงได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงวางศิลาฤกษ์ก่อสร้าง เมื่อวันที่พุธ เดือน ๖ แรม ๑๐ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๓๘ เวลา ๐๘.๓๖ น. ตรงกับ พุทธศักราช ๒๔๑๙

ในชั้นแรก กำหนดที่จะก่อสร้างในแบบสถาปัตยกรรมยุโรปโดยตลอด เป็นตึก ๒ ชั้น หลังคาองค์พระที่นั่ง ทั้งองค์กลาง องค์ตะวันออก และองค์ตะวันตก กำหนดให้ทำเป็นหลังคาทรงกลม ขณะที่ได้เริ่มการก่อสร้างไปแล้วนั้น ท้าวราชกิจวรภัทร (แพ บุนนาค) ได้กราบทูลรัชกาลที่ ๕ ว่า สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์มีพระประสงค์ให้มากราบทูลขอแก้ไขแบบหลังคาพระที่นั่งใหม่ ให้เป็นยอดปราสาท ๓ ยอด โดยให้เหตุผล ๒ ประการ คือ^๔

ประการแรก เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีอยู่นั้น ในพระราชนิเวศน์มณฑลเจียรสถาน มีปราสาทเรียงกัน ๓ องค์ คือ พระที่นั่งวิหารสมเด็จ พระที่นั่งสรรเพชญปราสาท และพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ มีพระมหามณฑลเจียรหมู่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ซึ่งเปรียบเสมือนพระที่นั่งวิหารสมเด็จ และมีพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ซึ่งเปรียบด้วยพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์อยู่แล้ว พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทอยู่กลางก็เปรียบเสมือนพระที่นั่งสรรเพชญปราสาท จึงไม่ควรสร้างเป็นอื่น นอกเสียจากสร้างเป็นปราสาทจึงจะเหมาะสม

ประการที่สอง การสร้างพระมหาปราสาทนั้น ถือกันมาแต่โบราณกาลว่าเป็นการเฉลิมพระเกียรติยศของสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชเจ้าที่ทรงสร้าง เพราะเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก จะต้องทรงไว้ซึ่งพระบุญญาธิการและมีพระบารมีแผ่ไพศาลจึงจะกระทำได้ สมเด็จพระมหากษัตริย์ราชเจ้าในพระบรมราชจักรีวงศ์พระองค์

* สถาปนิกชาวอังกฤษ ถือเป็นช่างหลวงชาวตะวันตกคนแรกของรัฐบาลสยาม มีบทบาทมากในการแปลงสถาปัตยกรรมไทยให้เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก และเป็นผู้ออกแบบและก่อสร้างหมู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทอันเป็นอาคารที่สำคัญที่สุดในสยามสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พีรศรี โทวาทอง. **ช่างฝรั่งในกรุงสยาม: ดินแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง.** โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘ อ้างถึงใน วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. จอห์น คลูนิส, [ออนไลน์]. ใน https://th.wikipedia.org/wiki/จอห์น_คลูนิส#cite_note-1 เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๗. •

^๔ จดหมายเหตุเรื่องก่อฤกษ์พระที่นั่ง (จักรีมหาปราสาท) คัดจาก **หนังสือพิมพ์คือด** (พิมพ์ในงานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่หน้าพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ครบ ๕๐ วัน ณ วันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๔๗๕), หน้า (๒)-(๓), และ ม.ร.ว.แสงสุริย์ลาดาวลัย, **พระมหาปราสาทและพระราชมณฑลเจียรสถานในพระบรมมหาราชวัง**, (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๔), หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

ก่อน ๆ ก็ทรงสร้างปราสาทในพระราชนิเวศน์ไว้เป็นเครื่องเฉลิมพระเกียรติแล้ว
ทุกพระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสร้างพระที่นั่ง
ดุสิตมหาปราสาท พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แม้จะไม่ได้ทรงสร้าง
ปราสาทไว้ในรัชกาลของพระองค์ แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้
ทรงสร้างพระที่นั่งมหาราชปราสาท ถวายเป็นเครื่องเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย สมเด็จพระบรมชนกนาถไว้แล้ว พระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลงพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ซึ่งเดิมเป็นพลับพลาที่สร้างในรัชกาล
ที่ ๑ เปลี่ยนหลังคาเป็นยอดปราสาท และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ก็โปรดให้สร้างพระอภิเนาวนิเวศน์ขึ้น

ด้วยเหตุผล ๒ ประการนี้ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ จึง
ให้กราบบังคมทูลถวายความเห็นแด่รัชกาลที่ ๕ ว่า ควรสร้างพระที่นั่งให้เป็น
มหาปราสาท จะได้เป็นเครื่องเฉลิมพระเกียรติยศต่อไปในภายภาคหน้า พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริแล้วเห็นชอบด้วยตามความคิด
ที่กราบบังคมทูลเสนอของสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
ระงับการสร้างหลังคาพระที่นั่งตามแบบสถาปัตยกรรมยุโรปเสียแล้วสร้างหลังคา
เป็นยอดปราสาทแทน

เมื่อการก่อสร้างแล้วเสร็จ ถึงชั้นพอจะยกยอดปราสาทได้ ก็ได้เสด็จ
พระราชดำเนินไปทรงทำพิธียกยอดปราสาท เมื่อวันศุกร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๙
ปีชวด จุลศักราช ๑๒๔๐ (พ.ศ.๒๔๒๑) เวลา ๑๓.๓๐ น. ภายหลังพิธียกยอด
ปราสาทแล้ว ก็ได้ดำเนินการก่อสร้างตกแต่งต่อไปอีก เมื่อการได้แล้วเสร็จสมบูรณ์ดัง
พระราชประสงค์แล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการเฉลิมพระราชมนต์เยียร
เมื่อเดือน ๙ ปีมะเมีย พุทธศักราช ๒๔๒๕

ปรากฏว่าที่ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท^๕ สมเด็จพระเจ้าพระยา
บรมมหาศรีสุริยวงศ์ได้นำโคมไฟระย้าขนาดใหญ่ เส้นผ่านศูนย์กลาง ๓.๐๐ เมตร
ยาว ๔.๕๐ เมตร ซึ่งได้สั่งมาจากต่างประเทศ ชื่อน้อมเกล้าฯ ถวาย ซึ่งโปรดเกล้าฯ
ให้ติดตั้งที่กลางเพดานท้องพระโรงกลาง จนถึงปัจจุบัน^๖

แบบสถาปัตยกรรมพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทที่เปลี่ยนไปตามคำกราบ
บังคมทูลถวายข้อเสนอของสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ นั้น ปรากฏว่าเมื่อสร้างพระที่นั่ง
เสร็จแล้ว คนทั้งหลายพากันบ่นว่าน่าเกลียด เหมือนแต่งตัวใส่เสื้อโค้ตแล้วสวมชฎา^๗
แต่ในปัจจุบันเป็นที่ประทับใจในความงามประหลาดที่ช่างไทยสามารถผสมผสาน
ศิลปสถาปัตยกรรมไทยกับของตะวันตกได้อย่างเหมาะสมงดงามเป็นที่กล่าวขาน
ถึงปัจจุบัน นอกจากนี้คำกราบบังคมทูลของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์

^๕ เป็นท้องพระโรงสำหรับสมเด็จพระมหาจักรีบรมราชาเจ้า เสด็จออกให้คณะทูตานุทูตต่างประเทศ
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระราชสาส์นตราตั้งเป็นเอกอัครราชทูตประจำราชสำนัก
หรือเฝ้าถวายพระพรชัยมงคลในโอกาสต่าง ๆ นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่สำหรับประกอบ
การพระราชพิธี การพระราชกุศล หรือประกอบพระราชกรณียกิจอย่างอื่นตามโครงแก
โอกาส

^๖ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, **โครงการคู่มือ** (พิมพ์แจกเป็นมิตรพลี ในงานบุญอายุครบห้ารอบ ๒๐
เมษายน พ.ศ.๒๕๑๔), หน้า ๑๐๕.

^๗ ม.จ.ดวงจิตร์ จิตรพงศ์, **ป่าป้อนหลาน** (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระชันษาครบ ๕ ครบ ๒๖ กันยายน
๒๕๑๑), หน้า ๙๗.

ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ ได้พยายามรักษาพระราชประเพณีของไทยแต่เดิมไว้ ในขณะที่เทคโนโลยีและความเจริญของตะวันตกกำลังหลั่งไหลเข้ามาสู่ประเทศไทย เมื่อวัฒนธรรมไทยเดิมมาปะทะกับวัฒนธรรมตะวันตก สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ ก็ได้นำหลัก “ความฉลาดในการประสานประโยชน์” มาใช้ โดยนำความเจริญของตะวันตกมาประยุกต์ใช้กับวัฒนธรรมไทย ก่อให้เกิดลักษณะใหม่ทางด้านสถาปัตยกรรมของไทย ซึ่งในสมัยนี้ จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมไทยได้ผสมผสานกับวัฒนธรรมตะวันตก จนกลายเป็นแบบอย่างของวัฒนธรรมไทยในยุคปัจจุบัน^๔ และเป็น “ความงามประหลาด” ที่ผสมผสานกันได้อย่างเหมาะสมเจาะเป็นที่ยอมรับจวบจนทุกวันนี้และตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. (๒๕๑๔). **โครงการคุกในตู้**. พิมพ์แจกเป็นมิตรพลี ในงานบุญอายุครบห้ารอบ.
- ดวงจิตร์ จิตรพงศ์, ม.จ. (๒๕๑๑). **ป่าป้อนหลาน**. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระชันษาครบ ๕ รอบ.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (๒๕๐๔). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๓**. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (๒๕๐๗). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๔**. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๕**. (๒๕๐๗). “สถานที่และวัตถุซึ่งสร้างในรัชกาลที่ ๔”. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.
- ปิยนารถ นิโครธา. (๒๕๑๔). **บทบาทของเสนาบดีตระกูลขุนนาในการปกครองประเทศสยามตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงต้นรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.๒๓๒๕-พ.ศ.๒๔๑๖)**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยนารถ ขุนนาถ. (๒๕๒๓). **แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของสมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ (ช่วง ขุนนาถ) ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี. **จอห์น คลูนิส**, [ออนไลน์]. ใน https://th.wikipedia.org/wiki/จอห์น_คลูนิส#cite_note-๑ เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๗.
- วีณา ศรีธีร์รัตน์ และคณะ. (๒๕๒๖). **ผลงานด้านวัฒนธรรมของสมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ (ช่วง ขุนนาถ)**, ที่ระลึกในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานของกรมการฝึกหัดครู ณ วัดศรีสุริยวงศ์ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี. กรุงเทพฯ: กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ.
- สงวน อ้นคง. (๒๕๑๕). **พระที่นั่ง ประตุ และป้อมฯ ในพระราชอาณาจักรไทย**. พระนคร: โรงพิมพ์เกษมบรรณกิจ.

^๔ วีณา ศรีธีร์รัตน์ และคณะ. **ผลงานด้านวัฒนธรรมของสมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ (ช่วง ขุนนาถ)**, ที่ระลึกในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานของกรมการฝึกหัดครู ณ วัดศรีสุริยวงศ์ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี. (กรุงเทพฯ: กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๖), หน้า ๖.

